Disocijacija

Štiglić, Barbara

Master's thesis / Diplomski rad

2019

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Academy of Fine Arts / Sveučilište u Zagrebu, Akademija likovnih umjetnosti**

Permanent link / Trajna poveznica: https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:215:059804

Rights / Prava: In copyright / Zaštićeno autorskim pravom.

Download date / Datum preuzimanja: **2024-03-28**

Repository / Repozitorij:

Repository of the Academy of Fine Arts in Zagreb

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
AKADEMIJA LIKOVNIH UMJETNOSTI
NASTAVNIČKI ODSJEK
DIPLOMSKI SVEUČILIŠNI STUDIJ LIKOVNA KULTURA

Diplomski rad

DISOCIJACIJA

Barbara Štiglić

Mentor: red. prof. art. Darko Jakić

Zagreb, rujan 2019.

Sadržaj

1. DISOCIJACIJA.....3

1.1. DISOCIJACIJA U SVAKODNEVNOME ŽIVOTU.....7

2. LIKOVNI UZORI I NADAHNUĆA.....10

3. PROCES IZRADE RADA.....15

4. OPIS RADA.....17

5. ZAKLJUČAK.....22

6. SAŽETAK.....22

7. POPIS LITERATURE.....23

8. POPIS SLIKOVNIH PRIMJERA.....24

Disocijacija i disocijativna stanja privukla su moju pažnju nakon razgovora s jednom poznanicom. Tijekom razgovora došle smo do teme sanjarenja i apsorpcije u čitanje knjiga i slušanje glazbe. Međusobno smo podijelile iskustva koja su bila vrlo slična. To me potaknulo na produbljivanje spoznaja o stanjima u kojima se nalazimo tijekom sanjarenja – tako sam došla do pojma disocijacije, odnosno razdvajanja. Fasciniralo me koliko obrambenih mehanizama imamo kojima se po potrebi isključujemo iz gruba realiteta svekolikoga života. Upravo sam zato kao dio diplomskoga rada odlučila vizualno prikazati proces disocijacije.

1. Disocijacija

Disocijacija (lat. *dissociatio*) znači razdvajanje, rastajanje, raspuštanje. U kemiji se *disocijacija* koristi za naziv procesa kojim se kemijska datost (molekula, ion i sl.) rastavlja na jednostavnije dijelove kao rezultat dodane energije ili zbog djelovanja otapala. U psihologiji se pak koristi za naziv stanja u kojemu se osoba svjesno ili nesvjesno odvaja (razdvaja) od dijela doživljaja, najčešće od osjećaja.[1]

Kada se osoba nalazi u disociranome stanju, sama sebe gleda iz pozicije promatrača, kao da gleda film ili sanja. Tipičan je stav tijela uspravan, ramena povučena prema natrag, glava i pogled lagano okrenuti prema gore, disanje pretežito plitko. Suprotnost tomu jest asocirano stanje u kojemu osoba doživljava situaciju neposredno, svim osjetilima, osjeća vlastito tijelo. Tijelo je pokretno, disanje duboko, osjećaji se intenzivno doživljavaju i utiskuju u pamćenje. Suočavanje s nekom vrstom traume ili neugodnim iskustvom rezultira uključivanjem unutarnjih pojedinčevih obrambenih mehanizama – disocijacija je jedan od tih *zaštitnika*.

Međutim, disocijacija katkad postaje patološkom. *Patološka disocijacija* zapravo podrazumijeva nemogućnost integriranja sebe i vlastite svijesti s traumatskom situacijom, odnosno nesposobnost prihvaćanja traume te odmicanje od nje.[2] Postoji više vrsta, odnosno težina disocijacije. Svi mi povremeno sanjarimo ili nam lutaju misli, što je posve normalno. Blaga disocijacija ne mora biti povezana s nekom traumom, može biti samo način opuštanja ili razmišljanja o određenoj temi.[3] Svakodnevna disocijativna iskustva kratka su i blaga, ne

[1] Hrvatski jezični portal http://hjp.znanje.hr/index.php?show=search
[2] Paul F. Del (2009.) The phenomena of pathological dissociation, (234 str.), https://www.researchgate.net/publication/285051403_The_phenomena_of_pathological_dissociation
[3] Lisa D. Butler (2006.) Normative Dissociation, (47 str.), https://www.researchgate.net/publication/7247076_Normative_Dissociation

narušavaju naše funkcioniranje. Ako je disocijacija benigna i osobi omogućuje da se u različitim svakodnevnim situacijama isključi iz stvarnosti, ne predstavlja problem, no ako njome želimo otjerati niz snažnih negativnih misli ili osjećaje vezane uz sjećanje na traumatične događaje, i činimo li to prečesto i predugo, ulazimo u disocijativno stanje koje nadilazi benigno sanjarenje: isključujemo se iz svoje okoline kako se ne bismo morali nositi s negativnim emocijama i događajima. Riječju, *bježimo*. Disocijacija se može dogoditi tijekom traume ili kasnije kada se traume prisjećamo – tada se često događa bez planiranja ili čak bez svijesti. Mnogo puta ljudi koji se odvajaju nisu ni svjesni da se to događa. Kao i druge vrste izbjegavanja suočavanja s problemima, disocijacija može ometati prevladavanje traume ili stvoriti strahove. Također može ometati svakodnevne aktivnosti na koje je potrebno obratiti pozornost, fokusirati se i biti prisutan u stvarnom svijetu.[4] U teškim situacijama, disocijacija nam pomaže da isključimo iz svijesti emocionalnu komponentu, pomaže nam da se prilagodimo i prođemo kroz teške situacije, no problemi nastaju ako se taj mehanizam počinje aktivirati prečesto i predugo traje, nastavlja biti aktivan i nakon što je opasnost prošla. Tada postoji opasnost da se razvije neki oblik težega disocijativnog poremećaja.

Što su teže traume, veća je i složenost simptoma, pogotovo ako su se dogodile u djetinjstvu (Briere, Dietrich, & Semple, 2016).[5] Neće nužno svaki traumatski događaj rezultirati psihološkom traumom, to ovisi o tome na koji će način osoba percipirati taj događaj i koliko su učinkovite njezine strategije suočavanja. Dugotrajni učinci neriješene traume vrlo su ozbiljni i mogu dovesti do smanjenoga emocionalnog odgovora, depresije, promjena raspoloženja, amnezije, poteškoća u odnosima s drugima te smanjene sposobnosti nošenja sa stresom. Neki oboljeli privremeno zaborave tko su ili čak poprime novi identitet – ili više njih. U disocijativne poremećaje uvrštavaju se disocijativna amnezija, disocijativna fuga, depersonalizacija, disocijativni poremećaj identiteta koji se smatra najtežim oblikom disocijacije, te drugi i neodređeni disocijativni poremećaji.[6]

Osoba s *disocijativnom amnezijom* nije u stanju prisjetiti se bitnih osobnih podataka. Gubitak pamćenja najčešće se odnosi na sve događaje tijekom ograničenoga razdoblja nakon nekog traumatičnog iskustva. Epizoda amnezije može trajati nekoliko sati ili nekoliko godina,

[4] Tyson D. Bailey, Bethany L. Brand (2017.) Traumatic Dissociation: Theory, Research, and Treatment, (170 str.)https://www.researchgate.net/publication/316022423_Traumatic_Dissociation_Theory_Research_and_Treatment

[5] Tyson D. Bailey, Bethany L. Brand (2017.) Traumatic Dissociation: Theory, Research, and Treatment, (170 str.) https://www.researchgate.net/publication/316022423_Traumatic_Dissociation_Theory_Research_and_Treatment

[6] Richard J. Loewenstein (20.9.2018) Dissociation debates: everything you know is wrong https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC6296396/

a obično nestaje naglo i iznenadno kao što se i pojavila.[7] U težim slučajevima amnezije oboljela osoba ne prepoznaje svoje bližnje, no i dalje može razgovarati, čitati, razmišljati i obavljati svoju svakodnevnu rutinu.

Disocijativna fuga slična je amneziji, nemogućnost prisjećanja dijela ili čitave nečije prošlosti kombinira se s gubitkom vlastitoga identiteta ili sa stvaranjem novoga identiteta.[8] Osoba oboljela od disocijativne fuge odjednom napusti dom i poprimi novi identitet. Katkada poprimanje novog identiteta može biti toliko složeno i razrađeno da bolesnik uzme novo ime i prezime, započne potpuno novi život. Međutim, češće je da se novi život ne razvije do te mjere jer je fuga relativno kratkotrajna.[9] Često se zamjenjuje sa simuliranjem, jer oslobađa osobu svjesnosti njezinih postupaka i nekih odgovornosti, ili smanjuje izloženost opasnim situacijama. Tipično se pojavljuje nakon proživljenoga teškog stresa, sudjelovanja u ratu ili prirodne katastrofe.

Depersonalizacija je čest disocijativni fenomen na razini percepcije. To je poremećaj u kojemu je bolesnikovo opažanje ili iskustvo vlastitoga ja promijenjeno na zabrinjavajući i ometajući način. Osoba se obično osjeća kao da je vanjski promatrač svojega života, može doživljavati samoga sebe i svijet nestvarnim i poput sna.[10] Depersonalizacija je treći najčešći psihijatrijski simptom, nakon tjeskobe i depresije. Poremećaj depersonalizacije može biti manji, prolazni poremećaj s malim uočljivim učinkom na ponašanje. No neke muči tjeskoba u vezi sa stanjem njihova uma, strah da će poludjeti ili razmišljaju o iskrivljenim doživljavanjima svojega tijela osjećajući udaljavanje od svijeta. To ih može spriječiti da se usredotoče na posao ili svakodnevne životne aktivnosti.

Disocijativni poremećaj identiteta poznatiji nam je pod nazivom *poremećaj višestruke ličnosti*. Najčešće je uzrokovan teškim traumama u djetinjstvu.[11] Osoba u tom stanju ima dva ili više identiteta ili osobnosti koje se izmjenjuju, a u većini slučajeva te osobnosti ne znaju jedne za drugu. Svaka osobnost ima svoje pamćenje i misli, djeluju posve neovisno jedna o

[7] Tyson D. Bailey, Bethany L. Brand (2017.) Traumatic Dissociation: Theory, Research, and Treatment, (174 str.) https://www.researchgate.net/publication/316022423_Traumatic_Dissociation_Theory_Research_and_Treatment

[8] Paul F. Del (2009.) The phenomena of pathological dissociation, (232 str.), https://www.researchgate.net/publication/285051403_The_phenomena_of_pathological_dissociation

[9] http://www.msd-prirucnici.placebo.hr/msd-za-pacijente/poremecaji-dusevnog-zdravlja/disocijativni-poremecaji/poremecaj-depersonalizacije

[10] Paul F. Del (2009.) The phenomena of pathological dissociation, (229 str.), https://www.researchgate.net/publication/285051403_The_phenomena_of_pathological_dissociation

[11] Richard J. Loewenstein (20.9.2018) Dissociation debates: everything you know is wrong https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC6296396/

drugoj. Pojavljuju se i upravljaju sviješću u različita razdoblja. Svaka je osobnost složena, s vlastitim oblicima ponašanja, uspomenama i međuljudskim odnosima, svaka određuje narav i djelovanje osobe, kad je ona prisutna. [12]

Kontroverze o disocijaciji i disocijativnim poremećajima postoje od početka moderne psihijatrije i psihologije. Skeptici smatraju da je disocijacija proizvod potaknut maštarijama o traumi ili sociokulturnim čimbenicima. No nijedno istraživanje ili klinički podatci ne podržavaju ovo gledište, a ima ih mnogo koji se bave tom temom.[13] Budući da se o njoj u našoj javnosti malo zna i govori, pogotovo o njenim blažim oblicima, postoji potreba za podizanjem svijesti o disocijaciji. Naime, ako osoba nije svjesna da se disocijativno stanje pojavljuje sve češće i gubi kontrolu nad sobom, postoji mogućnost težih oblika disocijacije.

Disocijativni poremećaj identiteta jedini je oblik disocijacije koji, iako nije zastupljen u javnosti, privlači našu pozornost pomoću književnosti i filma. Među najpoznatijim su primjerima dr. Jekyll i g. Hyde (*Čudnovati slučaj dr. Jekylla i g. Hydea*, 1886), likovi iz knjige britanskoga pisca Roberta Louisa Stevensona[14]. Dr. Jekyll i g. Hyde postali su sinonim za disocijativni poremećaj identiteta uzglobljujući se tako kao dio opće medijske kulture: pojavljuju se u mnogobrojnim filmovima, serijama, pa čak i u animiranim crtićima kao što su *Scooby-Doo*[15], *Looney Tunes*[16] i *Animaniacs*.[17] Superheroj *Marvel Comicsa* Hulk temelji se na dr. Jekyllu i gospodinu Hydeu. Čak je i rock sastav The Who[18] snimio pjesmu "Dr. Jekyll i Mr. Hyde" na svom albumu *Magic Bus: The Who on Tour* (1968). No Dr. Jekyll i g. Hyde nisu jedini koji su nam približili disocijaciju. Poznati filmovi kao što su *Fight Club* (1999)[19] i

[12] Paul F. Dell (2006.) A New Model of Dissociative Identity Disorder (1 str.) https://www.researchgate.net/publication/7247074_A_New_Model_of_Dissociative_Identity_Disorder

[13] Richard J. Loewenstein (20.9.2018) Dissociation debates: everything you know is wrong https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC6296396/

[14] Robert Louis Stevenson (Edinburgh, Škotska, 13. studenog 1850. – Vailima, Samoa, 3. prosinca 1894.), škotski romanopisac, esejist i pjesnik poznat po pustolovnim i fantastičnim romanima za mlade kao što su: Otok s blagom (1883.), Neobičan slučaj dr. Jekylla i gospodina Hydea (1886.), Crna strijela (1888.).

[15] Scooby-Doo je američka animirana franšiza koja pod svojim imenom sadrži mnoge animirane televizijske serije od 1969. Pa sve do danas. Originalnu seriju, Scooby-Doo, Where Are You ! stvorili su Pisci Joe Ruby i Ken Spears.

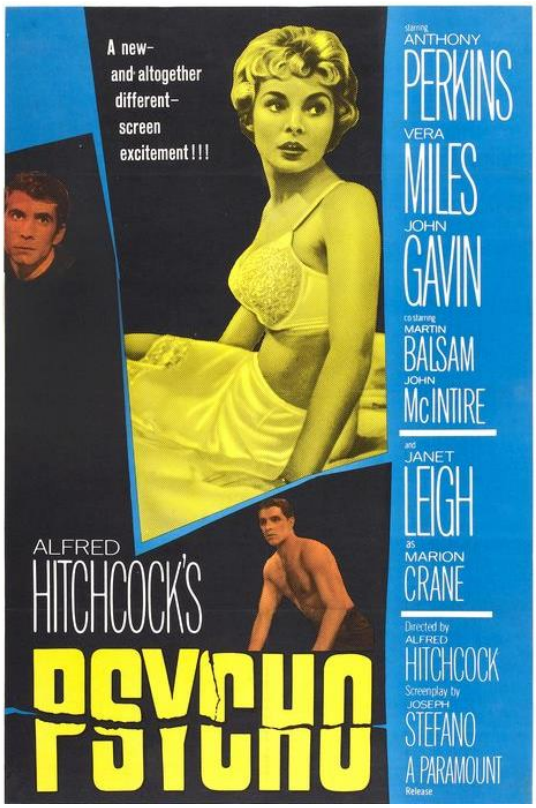
[16] Looney Tunes (1930. -1969.) je američka humoristična animirana serija koju je Warner Bros. proizveo tijekom zlatnog doba američke animacije. Iz nje su proizašli poznati likovi kao što su:Bugs Bunny, Daffy Duck, Tweety, Silvester i mnogi drugi.

[17] Animaniacs je američka animirana humoristična serija koju je stvorio Tom Ruegger.

[18] The Who su engleski rock bend osnovan u Londonu 1964. godine. Smatraju se jednim od najutjecajnijih rock bendova 20. Stoljeća.

[19] Klub boraca je film Davida Finchera iz 1999. Godine. Snimljen je prema istoimenom romanu Chucka Palahniuka iz 1996. godine. Jedan od glavnih likova Tyler Durden (Brad Pitt) boluje od disocijativnog poremećaja identiteta.

Psycho (1960)[20] imaju glavne protagoniste koji boluju od disocijativnoga poremećaja identiteta. Nešto noviji film koji detaljnije ulazi u tu tematiku i približava ju gledatelju jest *Split* (2016)[21] redatelja M. Night Shyamalana u kojemu je glavni lik Kevin Wendell Crumb kojem su dijagnosticirane čak 24 ličnosti.

Slika 1: *Psycho* (1960.)

Slika 2: *Split* (2016.)

[20] Psycho je američki psihološki horor film snimljen 1960. godine. Režirao ga je i producirao Alfred Hitchcock. Snimljen je prema istoimenom romanu iz 1959. godine Roberta Blocha.
[21] Split je američki psihološki horror triler iz 2016. Godine, režirao ga je i producirao M. Night Shyamalan.

1.1. Disocijativna stanja u svakodnevnome životu

Svakodnevna disocijativna iskustva kratka su i blaga, ne narušavaju naše funkcioniranje. Blaga disocijacijativna stanja ne moraju biti povezana s nekom traumom, mogu biti samo način za opuštanje i razmišljanje o određenoj temi. Ako je disocijacija benigna i osobi omogućuje da se u različitim svakodnevnim situacijama isključi iz stvarnosti, ne predstavlja problem.

Iako je literaturi ponajviše zanimljiva građa o patološkoj disocijaciji, većina disocijativnih iskustava zapravo nije patološka. U literaturi o disocijaciji ta iskustva, koja uključuju sanjarenje, maštanje i apsorpciju u svakodnevnim iskustvima, između ostalog, pripadaju *nepatološkim disocijacijama*. Izraz podrazumijeva promjenu stanja svijesti koja se ne javljaju kao dio psihijatrijskoga poremećaja i uključuju privremenu izmjenu ili odvajanje.[22] Mnogi teoretičari maštanje, sanjarenje i apsorpciju u svakodnevnim aktivnostima (posebno rekreacijskim aktivnostima) smatraju disocijativnim stanjima. Slično tomu, čini se da mnoga druga izmijenjena stanja svijesti, poput meditacije ili religioznog transa, uključuju disocijativne elemente.[23] Budući da patološka disocijacija dijelom podsjeća na poremećaj uobičajenih disocijativnih procesa, umjesto nepatološke disocijacije upotrebljava se naziv *normativna disocijacija*.

Slično kao i kod disocijativnih simptoma i hipnotičkih stanja, kod normativne disocijacije sužavanje fokusa i posvećenost kognitivnih resursa objektu rezultira izuzećem drugih sadržaja i ponekad, stalnim izmjenama, kontekst u kojem se objekt doživljava.[24] No kod normativnih stanja svjesni smo da se ona događaju: primjerice, iako se uživimo u film, svjesni smo svoje okoline.

Pažnja i apsorpcija različita su stanja. Kada na što obraćamo pozornost, i dalje smo potpuno svjesni svoje okoline, pažnja je podložna volji. U apsorpciji je žarište pozornosti koncentrirano i stabilnije, a okolina je manje primjetna. Pažnja je promatranje, dok je apsorpcija potpuno sudjelovanje ili angažiranost. Mnogi ljudi dožive apsorpciju kada se bave svakodnevnim aktivnostima. Neki se zaokupe u rekreativne zabave, drugi postanu uronjeni u posao. Apsorpcija u aktivnost smanjuje mogućnost distrakcije, povećava dodjelu potrebnih

[22] Lisa D. Butler (2006.) Normative Dissociation (45 str.)
https://www.researchgate.net/publication/7247076_Normative_Dissociation
[23] Lisa D. Butler (2006.) Normative Dissociation (46 str.)
https://www.researchgate.net/publication/7247076_Normative_Dissociation
[24] Lisa D. Butler (2006.) Normative Dissociation (46 str.)
https://www.researchgate.net/publication/7247076_Normative_Dissociation

kognitivnih resursa i omogućava potpunu suradnju s objektom pozornosti.[25] Apsorpcija nam koristi i za uživanje. Primjerice, redatelji filmova namjerno nastoje izazvati izmijenjeno stanje svijesti kako bi gledatelji postali očarani filmom. Isto vrijedi i za glazbu, čitanje i kazalište – što se više udubimo u sadržaj, više uživamo u njemu.

Većina se disocijativnih stanja u svakodnevnome životu događa u domeni osobnosti, u našim mislima. Jerome Singer (1966.) u svojoj knjizi opisuje vlastito iskustvo sa sanjarenjem. Opisuje dva oblika.[26] Jedan uključuje neprestani niz asocijacija, unutarnje monologe i povremene razrađene fantazije spontane prirode. Drugi uključuje opetovane, složene fantazije koje uključuju likove koje sami stvaramo i složene priče. Sanjarenje i maštanje tipično započinje spontano, doživljava se kao kontinuirani niz kratkih razmišljanja ili slika potaknutih unutarnjim ili vanjskim podražajima ili znakovima, a bavi se najčešće aktualnim životnim problemima.[27] Većina ljudi svakodnevno sanjari, u osamnim trenutcima i nedostatku vanjskih podražaja ili kognitivno zahtjevnih zadataka, primjerice sjedenja dok mirno gledamo kroz prozor, ili uranjanja u san; kada nam je dosadno ili tijekom rutinskih fizičkih aktivnosti, poput vožnje, tuširanja, trčanja. Mašta, apsorpcija i imaginacija spajaju se kako bi se omogućilo istraživanje onoga što je moglo biti ili što bi moglo biti. U dnevnim sanjarenjima ljudi predviđaju, uvježbavaju, stvaraju i planiraju; preispituju se što su učinili i rekli; prisjećaju se stvari koje su zaboravili. Ukratko, sanjarenje omogućava obradu problema i izazova svakodnevnoga života. Velik dio rekreativnih aktivnosti uključuje djelovanja koja će podići svijest fantazijom, pri čemu se doživljava istodobni gubitak svijesti o sebi, mjestu i prolazu vremena. Uključivanjem u takva djelovanja može se umanjiti samosvijest i tako se, barem privremeno, odmaknuti od osobnih briga – tako disocijacija omogućuje pojedincu da se isključi iz averzivnoga ili lošeg iskustva.

Normativna disocijativna iskustva nisu samo česta, nego i raširena; ona nisu samo odvraćanje od svakodnevnoga iskustva već su njegovo središnje obilježje; i nisu slučajne u struji svijesti, nego su integrirane u njoj. Obratimo li pozornost na sveprisutnost i korisnost disocijacijativnih stanja u svakodnevici, poremećaji disocijacije mogu se činiti malo manje tajanstvenim i nemogućim, a njihova fenomenologija manje stranom.

[25] Lisa D. Butler (2006.) Normative Dissociation (48 str.)
https://www.researchgate.net/publication/7247076_Normative_Dissociation
[26] Lisa D. Butler (2006.) Normative Dissociation (49 str.)
https://www.researchgate.net/publication/7247076_Normative_Dissociation
[27] Lisa D. Butler (2006.) Normative Dissociation (50 str.)
https://www.researchgate.net/publication/7247076_Normative_Dissociation

2. Likovni uzori i nadahnuća

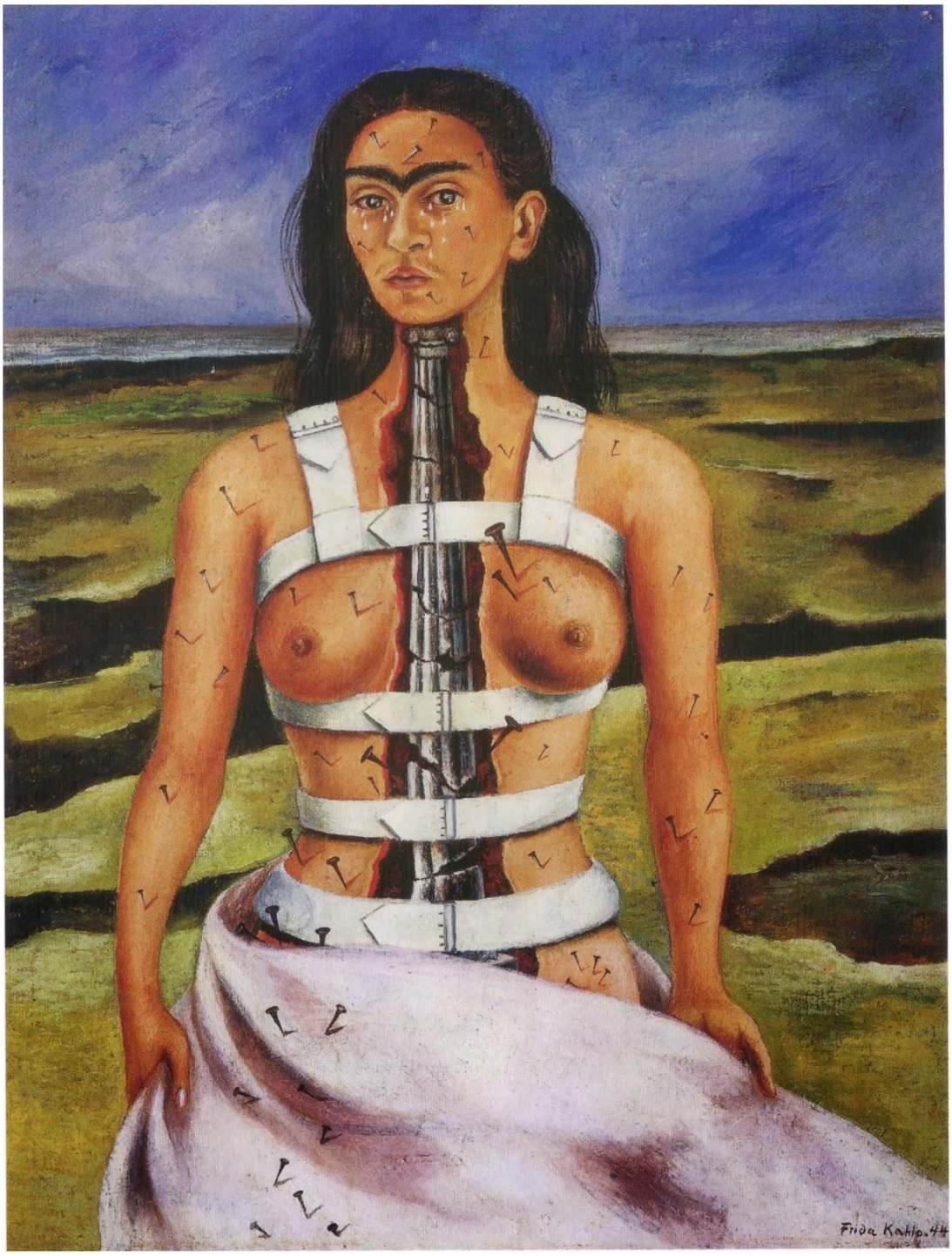
Kada je riječ o bijegu od stvarnosti, bilo da je on rekreativne prirode ili kao obrana od traumatičnoga iskustva, umjetnost se može koristiti kao sredstvo za bijeg ili kao obrambeni mehanizam. Pojedinac se umjetnošću uključuje u kreativne procese dok istražuje svoje emocije, prorađuje emocionalne sukobe, potiče samosvijest i još mnogo toga. Prilikom stvaranja djela udubljujemo se u njega i ne doživljavamo okolinu jednako intenzivno kao inače. Mnogo je umjetnika upravo pomoću umjetnosti prerađivalo i izražavalo svoje emocije, umjetnost bijaše ta kojom su se koristili kako bi se udaljili iz svoje okoline i ušli u svoj vlastiti svijet.

Frida Kahlo imala vrlo buran i tragičan život, u svojim radovima prikazivala je svoja stanja svijesti i reakcije koje život u njoj proizvodi. Promatraču djela predstavila je sebe, svoju ranjivu stranu. Koristila se umjetnošću kako bi se lakše nosila sa stvarnošću. Upravo me ta izravnost i iskrenost potaknula da i ja pokušam svoje emocije i iskustva proraditi pomoću umjetnosti.

Frida Kahlo[28] u svojim je radovima prikazivala svoju psihičku i fizičku bol. Njezina je umjetnost oduvijek bila odgovor na život, na situacije koje je prolazila. Umjetničkim se postupkom koristila kao svojevrsnim ventilom kako bi izrazila ono što osjeća iznutra i izvana. Predstavila nam se onakva kakva jest, kako se osjeća. Što je izrazito hrabro. Sa šest godina Frida je oboljela od dječje paralize, morala je ležati u krevetu devet mjeseci. Zbog toga joj je desna noga postala znatno tanja od lijeve i zato je cijeli život nosila duge suknje. Život je bio okrutan prema njoj od samog početka, kasnije je stradala u prometnoj nesreći. Autobus u kojem se vozila sudario se s automobilom i Frida Kahlo zadobila je teške ozljede. Čelični rukohvat probio ju je kroz bok, a slomljena joj je kralježnica i zdjelica. Ta nesreća nanijela joj je teško podnošljive tjelesne i duševne boli. "U životu sam doživjela dvije teške nesreće: jednu u kojoj me oborio putnički automobil. Druga nesreća je Diego", izjavila je Frida Kahlo u intervjuu 1951. godine. Ostavljajući bolan trag u umjetničinu životu, njezin je brak s umjetnikom Diegom Riverom[29] bio pun uspona i padova te česta tema njezinih slika.

[28] Frida Kahlo (Coyoacán, Meksiko, 6. srpnja 1907. – Coyoacán, Meksiko, 13. srpnja 1954.) meksička je slikarica realizma, kubizma i nadrealizma. Najpoznatija je po autoportretima i portretima nadahnutim prirodom i artefaktima Meksiko. Njezine su slike često imale snažne autobiografske elemente i miješale realizam i fantastiku.

[29] Diego Rivera (Guanajuato, 8. prosinca 1886. - Ciudad de México, 24. studenog 1957.) je bio je meksički slikar i suprug Fride Khalo. Uveo je moderno slikarstvo u Meksiko. Najpoznatiji je po muralima s političkim motivima.

Slika 3: Frida Khalo, *La Columna Rota,* 1944., ulje na masonitu

Bol i patnja bile su glavna tema Fridina slikarstva. Na slici *La Columna Rota* Frida je izrazila svoju tjeskobu i patnju. Na mjesto kralježnice koja joj je nastradala u nesreći stavlja slomljeni stup. Stup se nalazi na rubu urušavanja. Čavli su joj zabijeni u lice i cijelo tijelo te simboliziraju bol koju osjeća. Rascjep na njezinu torzu sliči pukotini uzrokovanoj potresom. Iako joj korzet podržava cijelo tijelo, koje bi bez njega onemoćalo i palo na tlo, ona prenosi poruku duhovnoga trijumfa. Ima suze na licu, ali gleda ravno ispred sebe i izaziva svoju publiku i sebe da se suoče s njezinom boli i situacijom.

Još jedno nadahnuće za rad dao mi je Richard Hamilton, odnosno njegovi kolaži. Dugo sam razmišljala kako u svojemu radu prikazati proces disocijacije i upravo mi je kolaž Richarda Hamiltona Just What Is It That Makes Today`s Homes So Different, So Appealing*? dao ideju.*

Richard Hamilton[30] bio je engleski umjetnik poznat po produkciji nekih od najranijih djela *pop arta*. Iako se tijekom karijere koristio širokom paletom tehnika, njegova su najprepoznatljivija djela rađena u kolažu. U svojemu djelu *Just What Is It That Makes Today`s Homes So Different, So Appealing?* Hamilton je pomoću fotografije i izreska iz časopisa prikazao tadašnje potrošačko društvo. Likovi i predmeti izdvojeni su iz svoje izvorne okoline i uklopljene u novu gdje dobivaju sasvim novo značenje. Upravo me to potaklo da kao skice za crteže radim kolaže jer sam proces izrade kolaža na neki način predstavlja disocijaciju. Kao što je lik ili predmet izdvojen iz svoje poznate okoline i stavljen u novu, tako i osoba koja se nalazi u disocijativnome stanju napušta svoju okolinu i traži sklonište u drugoj.

Slika 4: Richard Hamilton, *Just What Is It That Makes Today`s Homes So Different, So Appealing?*, 1956., kolaž na papiru

[30] Richard Hamilton (London, 24. veljače 1922. – 13. rujna 2011.) bio je poznati engleski slikar, najpoznatiji po kolažima. Njegovo djelo *Just What Is It That Makes Today`s Homes So Different, So Appealing?* kritičari i povjesničari smatraju jednim od najranijih djela pop arta.

Što se tiče tehnike i motiva, velika inspiracija bio mi je slikar Sir Edwin Landseer. Iako je Landseer bio vrlo vješt slikar životinja, njegovi crteži olovkom ostavili su na mene još snažniji dojam. Njegove su slike i crteži tehnički vješto izvedeni i puni života, te izvrsno ocrtavaju karakter životinja koje su na njima prikazane.

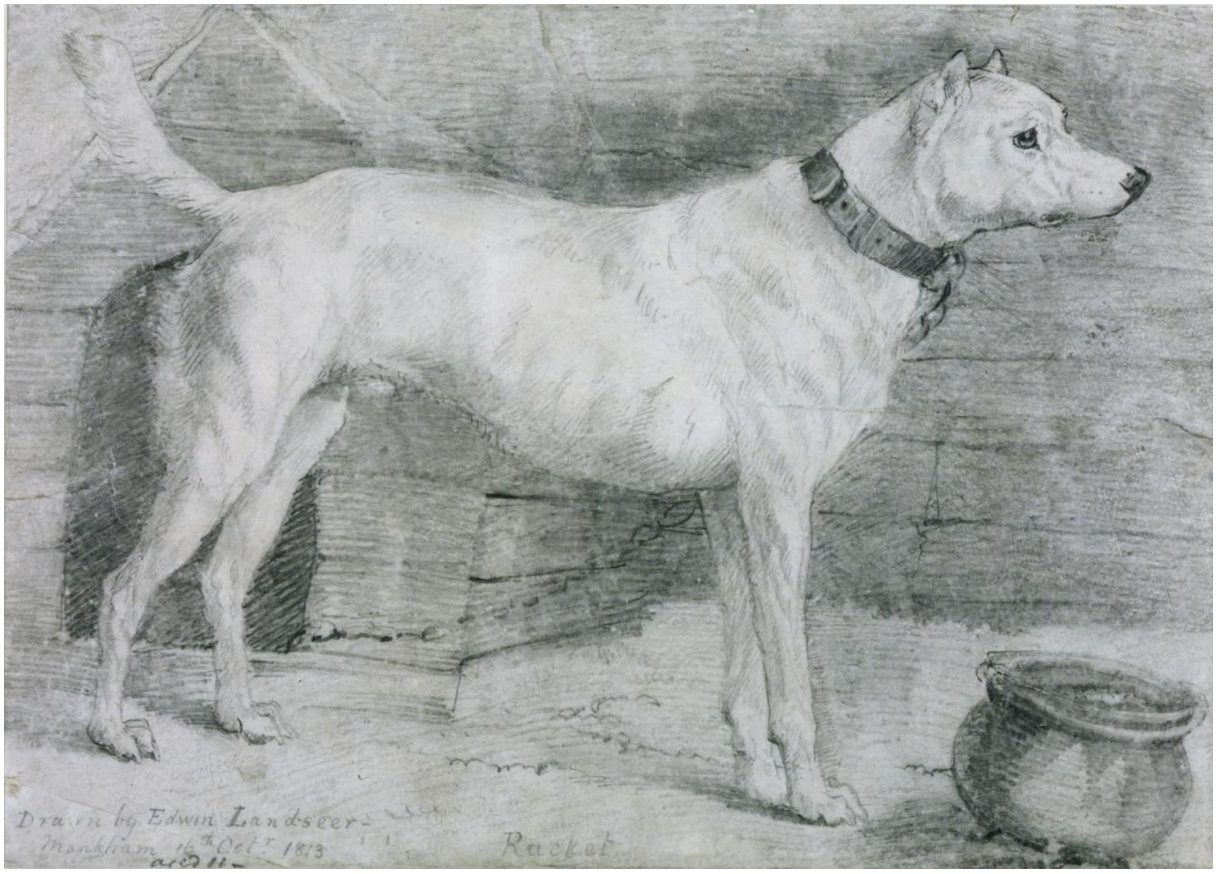
Sir Edwin Landseer[31] bio je engleski slikar i kipar, poznat po slikama životinja posebno konja, pasa i jelena. Bio je zapažena figura u britanskoj umjetnosti 19. stoljeća. Popularnost Landseera u viktorijanskoj Britaniji bila je znatna, a njegov ugled slikara životinja bio je bez premca.

Vještina kojom na tako brz i jezgrovit način hvata oblike i poze životinja svjedoči o njegovoj vještini. Njegova je metoda sjenčanja takva da je prvo nanosio mekani i ujednačeni sloj olovke na sva mjesta osim na najsvjetlija područja, a zatim stavlja tamniji sloj olovke preko svjetlijega. To je vrlo jednostavna, ali vrlo učinkovita tehnika prikazivanja dlake. Prilikom sjenčanja ostavlja vidljiv trag linije koji doprinosi dinamici crteža.

Slika 5: Sir Edwin Landseer, *Dva hrta*, 1802 – 1873., crtež olovkom, Museum of the Shenadoah Valley, Virginia

[31] Sir Edwin Henry Landseer (7. ožujka 1802, London- 1. listopada 1873, London), britanski slikar i kipar najpoznatiji po slikama životinja.

Slika 6: Sir Edwin Landseer, *Pas Rocket*, 1813., grafit na papiru

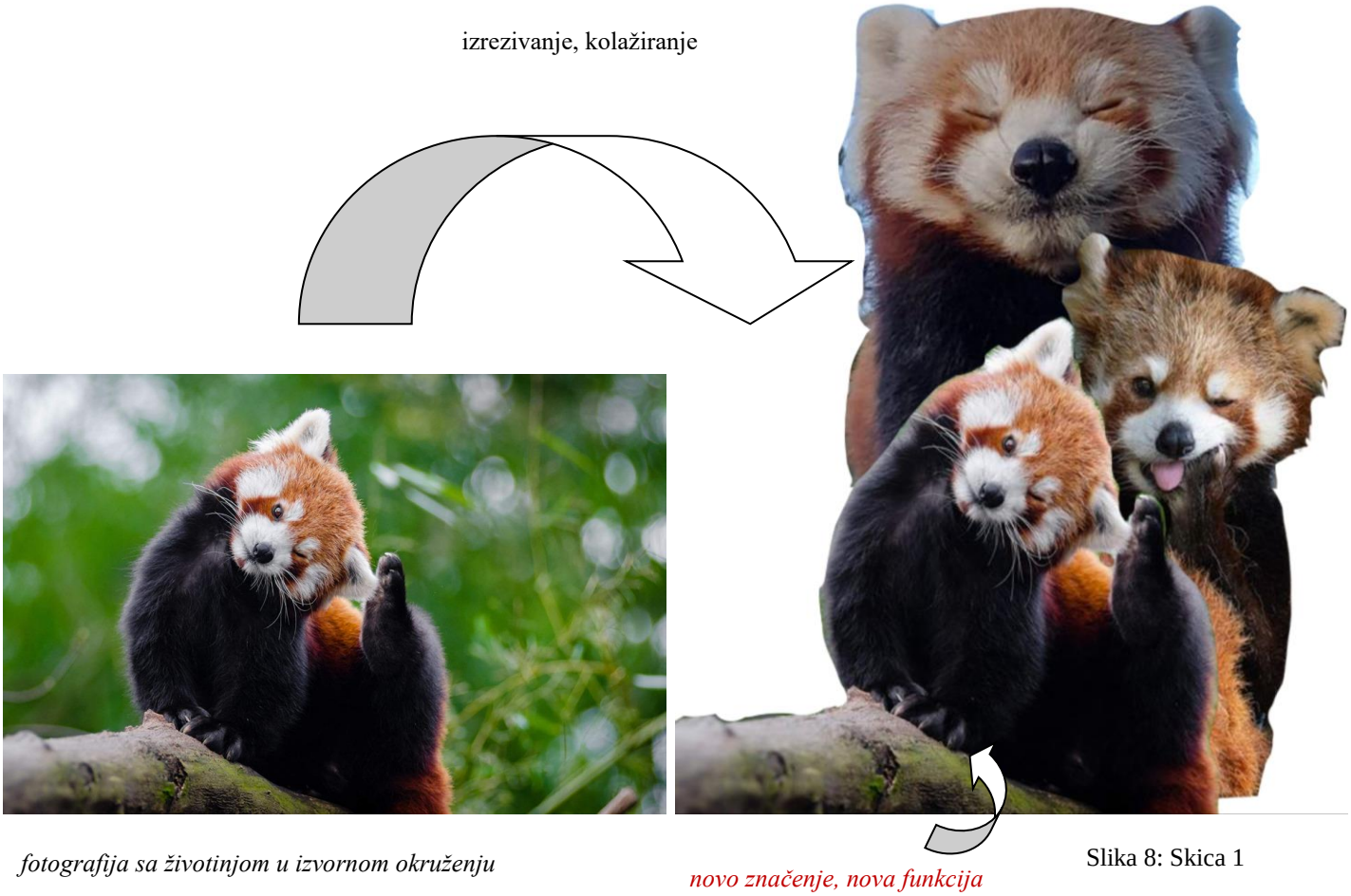

Slika 7: Sir Edwin Landseer, Studija, grafit na papiru

3. Proces izrade rada

Dugo sam razmišljala kako bih prikazala proces disocijacije, kojom tehnikom i na koji način. Naposljetku sam se odlučila za crtež olovkom. No prije samih crteža nastali su kolaži koji su poslužili kao skice, a na svim crtežima glavni su motiv životinje.

Kolaži koji su poslužili kao skice nastali su u Photoshopu. Životinje se izrezane s fotografija na kojima su se prvotno nalazile i uklopljene su u novu kompoziciju, postale su dio kolaža. Slično kao i u procesu disocijacije gdje se čovjek odvaja od okoline bilo iz zabave ili obrane od stvarnog svijeta, tako su životinje odvojene od svoje izvorne okoline i umetnute u novu okolinu – gdje imaju sasvim novo značenje i funkciju.

Slika 8: Skica 1

Slično kao i u procesu disocijacije, životinje su odvojene od svoje izvorne okoline i umetnute u novu okolinu.

izrezivanje, kolažiranje

fotografija sa životinjom u izvornom okruženju

novo značenje, nova funkcija

Slika 9: Skica 2

rotacija, izrezivanje, kolažiranje

fotografija sa životinjom u izvornom okruženju

novo značenje, nova funkcija

Slika 10: Skica 3

4. Opis rada

Diplomski rad sastoji se od 12 crteža napravljenih olovkom na hamer papiru. Svi su približno istoga formata 21 cm x 14,3 cm. Nastali su prema skicama koje su napravljene pomoću Photoshopa. Glavni motiv svih crteža jesu životinje.

Životinje su izdvojene iz svoje izvorne okoline (fotografije) i umetnute u novu okolinu (crtež) gdje imaju sasvim novo značenje i funkciju. Tako crtež predstavlja novi zamišljeni „svijet“ u kojem svaka životinja ima svoje novo značenje. Ujedno su i refleksija emocija koje sam osjećala crtajući: svaki je crtež ustvari bio dio disocijativnoga stanja (maštanja i sanjarenja). Tijekom smišljanja skica i crtanja misli su mi bile u potpunosti posvećene njima. Crteži su nastali kao dio sanjarenja ili maštanja, neki za opuštanje, a neki kao distrakcija od problema.

Odabir životinja za glavni motiv dogodio se spontano, učinile su mi se prikladne za izražavanje emocija. Smatram da životinje isto kao i ljudi vrlo ekspresivno pokazuju emocije, pogotovo izrazom lica ili pokretom tijela. Osim toga, smatram da su životinje zanimljiv motiv za crtanje.

Na svakom crtežu prikazana je jedna vrsta životinje, svaka životinja svojim položajem tijela i izrazom lica doprinosi kompoziciji i značenju rada. Životinje su smještene unutar kadra, neke izlaze iz njega, a neke su izrezane. Preklapaju se jedna preko druge i na nekim crtežima ta preklapanja stvaraju dojam „horror vacuia“.

Crteži su pažljivo isplanirani, vrsta životinje, njezin izraz lica, položaj tijela i smještaj unutar kompozicije posloženi su tako da odražavaju kako sam se osjećala i što sam zamišljala. Na svakom crtežu prikazano je više emocija jer nikad ne osjećamo samo jednu. Naleti svakojakih emocija teško su opisivi riječima.

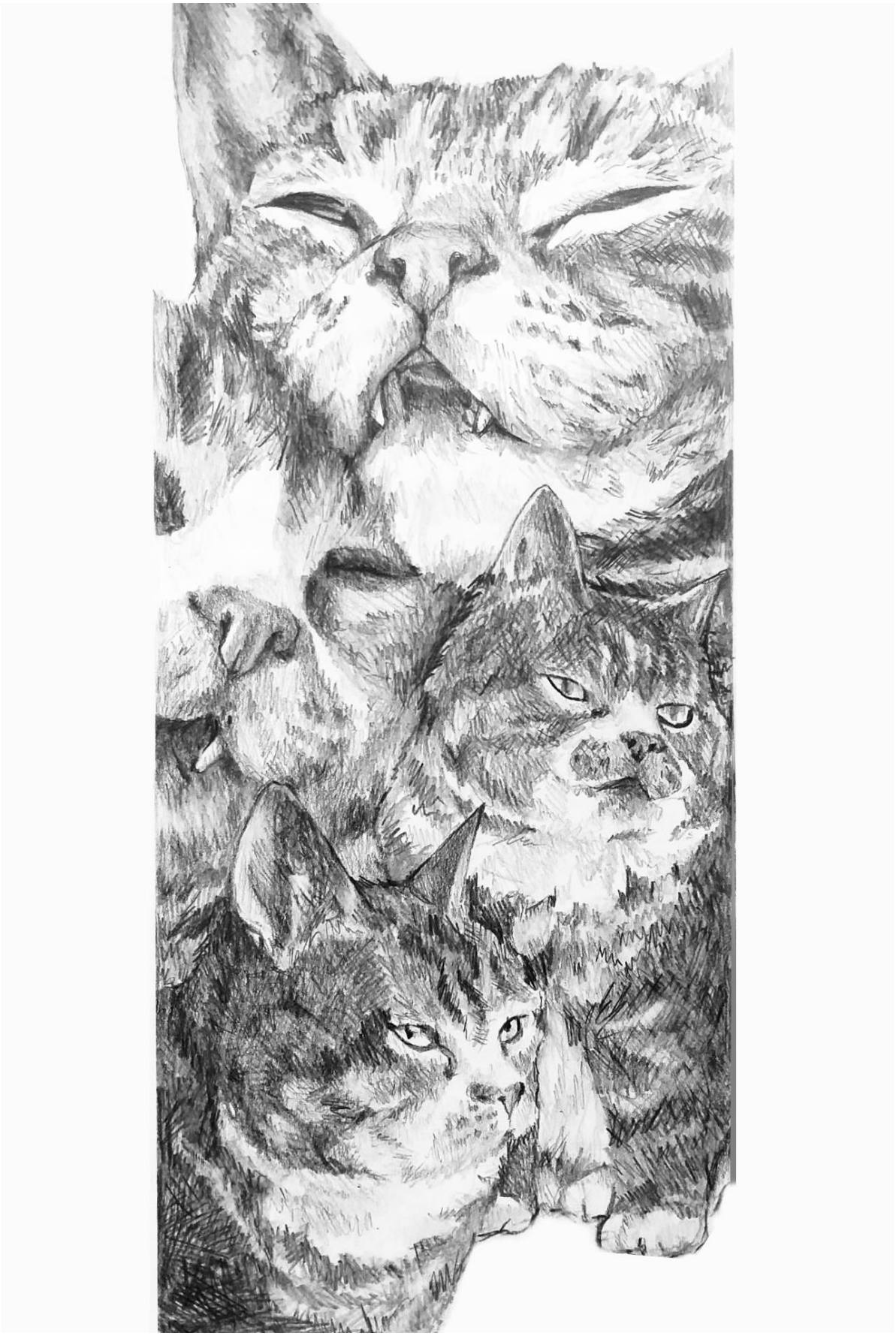
Slika 11: Svizac

Slika 12: Mali zlatni penjaš

Slika 13: Elfie i Gimli

Slika 14: Crvene pande

5. Zaključak

Normativna disocijativna iskustva prisutna su u našoj svakodnevici. Maštanje, sanjarenje, apsorpcija i unutarnji monolozi dio su našega obrambenog mehanizama, ali su nam i izvor sreće, pomažu nam da se opustimo i razmišljamo. Iako se svakodnevno nalazimo u disocijativnim stanjima, o njima vrlo malo znamo. Upravo zato odlučila sam kao temu za diplomski rad uzeti disocijaciju, te se posvetiti istraživanju disocijativnih stanja i suočavanju s njima.

Cijeli proces izrade diplomskoga rada simbolizira disocijaciju, odnosno razdvajanje. Motivi prikazani na crtežima izvađeni su iz svog izvornog konteksta i stavljeni u novi. Baš kao što svi mi ponekad mislima odlutamo iz stvarnoga svijeta u neki drugi zamišljeni u kojemu sami sebe stavljamo u novi kontekst, predviđamo buduće događaje, prisjećamo se prošlosti ili živimo u sasvim drugom svijetu. Radovi koji su nastali ujedno su i vizualizacija osjećaja i disocijativnih stanja u kojima sam se nalazila tijekom crtanja. Životinje predstavljaju emocije i likove ili situacije u kojima sam se našla u svojim mislima.

Istraživanje o temi i cijeli proces izrade diplomskoga rada pomogli su mi u shvaćanju pojma, uzroka, oblika i opasnosti disocijacije. Iako je lijepo maštati, sanjariti i katkad živjeti u posve drugom svijetu, prepustimo li se previše bijegu od stvarnosti, mogli bismo potpuno izgubiti doticaj sa stvarnim svijetom a da toga nismo ni svjesni.

6. Sažetak

Diplomski rad pod nazivom *Disocijacija* nastao je kao reakcija i vizualizacija normativnih disocijativnih stanja koja su dio naše svakodnevice.

Izveden je u obliku 12 crteža olovkom koji čine jednu cjelinu. Crteži su vizualni zapisi emocija i disocijativnih stanja u kojima sam se nalazila tijekom crtanja. Oni su ustvari vizualizacija sanjarenja i maštanja, ali ne u doslovnom smislu već metaforičkom. Glavni motiv na njima su životinje koje svojom gestikulacijom, položajem tijela i smještajem u kompoziciji prikazuju emocije, likove ili situacije u kojima sam se našla u svojim mislima.

Ključne riječi: crtež, životinje, disocijacija, normativna disocijacija, likovna umjetnost

7. Popis literature

1. Tyson D. Bailey, Bethany L. Brand (2017.) Traumatic Dissociation: Theory, Research, and Treatment https://www.researchgate.net/publication/316022423_Traumatic_Dissociation_Theory_Research_and_Treatment (zadnji pristup 23.5.2019.)

2. Lisa D. Butler (2006.) Normative Dissociation https://www.researchgate.net/publication/7247076_Normative_Dissociation (zadnji pristup (18.5.2019.)

3. Paul F. Del (2009.) The phenomena of pathological dissociation https://www.researchgate.net/publication/285051403_The_phenomena_of_pathological_dissociation (zadnji pristup 14.4.2019.)

4. Paul F. Dell (2006.) A New Model of Dissociative Identity Disorder https://www.researchgate.net/publication/7247074_A_New_Model_of_Dissociative_Identity_Disorder (zadnji pristup 12.4.2019.)

5. Richard J. Loewenstein (20.9.2018) Dissociation debates: everything you know is wrong https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC6296396/ (zadnji pristup 2.6.2019.)

6. Andrea Kettenmann, Frida Kahlo : 1907-1954 : pain and passion, Köln : Benedikt Taschen, 1993

7. https://artuk.org/discover/artists/landseer-edwin-henry-18021873 (zadnji pristup 14.4.2019)

8. http://www.msd-prirucnici.placebo.hr/msd-prirucnik/psihijatrija/disocijativni-poremecaji/disocijativna-fuga (zadnji pristup 13.5.2019.)

9. https://www.fridakahlo.org/frida-kahlo-biography.jsp (zadnji pristup 14.4.2019.)

10. Hrvatski jezični portal http://hjp.znanje.hr/index.php?show=search (zadnji pristup 9.4.2019)

8. Popis slikovnih primjera

1. Slika 1: Alfred Hitchcock, Psycho, 1960., plakat za film http://www.impawards.com/1960/psycho.html
2. Slika 2: M. Night Shyamalan, Split, 2016., plakat za film http://www.impawards.com/2017/split_ver4.html
3. Slika 3: Frida Khalo, *La Columna Rota*, 1944., ulje na masonitu, http://painttbook.blogspot.com/2014/02/
4. Slika 4: Richard Hamilton, *Just What Is It That Makes Today`s Homes So Different, So Appealing?*, 1956., kolaž na papiru https://www.pakocampo.com/just-what-is-it-that-makes/
5. Slika 5: Sir Edwin Landseer, Dva hrta, 1802 – 1873., crtež olovkom, Museum of the Shenadoah Valley, Virginia https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Two_Whippets_by_Edwin_Henry_Landseer,_pencil_on_paper.jpg
6. Slika 6: Sir Edwin Landseer, *Pas Rocket*, 1813., grafit na papiru https://www.tate.org.uk/art/artworks/landseer-the-dog-racket-n06180
7. Slika 7: Sir Edwin Landseer, Studija, grafit na papiru http://www.sothebys.com/en/auctions/ecatalogue/2010/old-master-british-drawings-l10040/lot.228.html
8. Slika 8: Skica 1
9. Slika 9: Skica 2
10. Slika 10: Skica 3
11. Slika 11: Svizac
12. Slika 12: Mali znatni penjaš
13. Slika 13: Elfie i Gimli
14. Slika 14: Crvene pande